
Archiwalia na temat skasowanych klasztorów w zbiorach państwowych archiwów w Kijowie i Żytomierzu na Ukrainie w świetle kwerendy przeprowadzonej w dniach 5–23 VIII 2013 r.

Hereditas Monasteriorum 5, 269-294

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Archiwalia na temat skasowanych klasztorów
w zbiorach państwowych archiwów w Kijowie i Żytomierzu
na Ukrainie w świetle kwerendy przeprowadzonej
w dniach 5–23 VIII 2013 r.*

Wyjazd na kwerendę archiwalną na Ukrainę w dniach 5–23 VIII 2013 r. był kolejnym etapem realizacji części projektu badawczego *Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja* dotyczącej losów klasztorów katolickich na ziemiach zabranych pod zaborem rosyjskim. Głównym celem kwerendy było z jednej strony odnalezienie i wytypowanie interesujących dla Projektu i nieznanych dotychczas materiałów i źródeł do dziejów klasztorów katolickich na terytorium Podola, Wołynia i Kijowszczyzny, a z drugiej – szczegółowa inwentaryzacja najistotniejszych dla Projektu jednostek archiwalnych. Ponadto innym ważnym celem wyjazdu było zebranie materiałów do przygotowywanej w ramach Projektu pracy poświęconej losom zakonników na Ukrainie Prawobrzeżnej po 1863 r., dlatego szczególną uwagę zwrócono na akta osobowe zakonników i teczki dotyczące kasaty poszczególnych klasztorów na tym obszarze w drugiej połowie XIX w. Zakres kwerendy obejmował trzy archiwa: Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy w Kijowie (Центральний державний історичний архів України, м. Київ, dalej: ЦДІАУК), Państwowe Archiwum Obwodu Kijowskiego (Державний архів Київської області, dalej: ДАКО) oraz Państwowe Archiwum Obwodu Żytomierskiego w Żytomierzu (Державний архів Житомирської області, dalej: ДАЖО). W dwóch kijowskich archiwach w ramach Projektu były już prowadzone prace w 2012 r. Wyniki tych poszukiwań wraz z krótkim omówieniem wspomnianych archiwów i ich zawartości zostały opublikowane na łamach „Hereditas Monasteriorum”¹. Z kolei w archiwum żytomierskim, które posiada

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Scientific work financed by the Ministry of Science and Higher Education under the name of the “National Programme for the Development of Humanities” in the years 2012–2016.

1 Zob. T. CIESIELSKI, *Sprawozdanie z kwerendy w Kijowie w dniach 17–26 V i 19 V–8 VI 2012 r.*, „Hereditas Monasteriorum”, 1, 2012, s. 384–390; I. WODZIANOWSKA, *Sprawozdanie z kwerendy w Kijowie w dniach 17–27 IX 2012 r.*, *ibidem*, s. 402–406.

jedne z największych zbiorów archiwaliów do dziejów Kościoła rzymskokatolickiego na Ukrainie Prawobrzeżnej, była to pierwsza kwerenda. Dlatego na początku warto poświęcić kilka słów historii tego archiwum i zasobów w nim zgromadzonych.

Geneza powstania ДАЖО sięga 1920 r., gdy powołano Wołyńską Gubernialną Komisję Archiwalną, podporządkowaną gubernialnemu wydziałowi oświaty. W 1922 r. została ona zlikwidowana, a na jej miejsce utworzono Wołyński Gubernialny Zarząd Archiwalny, który przejął opiekę nad archiwaliami przechowywanymi w Żytomierzu. Wraz z likwidacją guberni w 1925 r. nastąpiło również przemianowanie archiwum na Wołyński Okręgowy Zarząd Archiwalny. W latach 30. XX w. przeprowadzono kolejne reorganizacje – najpierw w Żytomierski Miejscowy Zarząd Archiwalny, a od 1932 r. w Żytomierskie Państwowe Archiwum Historyczne, które wraz z utworzeniem w 1938 r. obwodu żytomierskiego otrzymało statut obwodowego. Po wybuchu II wojny światowej zmieniło ono nazwę na Państwowe Archiwum Obwodu Żytomierskiego. W latach 1956–1980 funkcjonowało jako Żytomierskie Obwodowe Archiwum Państwowe, a następnie powróciło do poprzedniej nazwy. Obecnie zasoby tego archiwum liczą 9211 fondów (zespołów) i ponad 1 mln 400 tys. j.a.² Wśród fondów sprzed 1917 r. są to głównie archiwalia różnych organów administracji państwowej i instytucji guberni wołyńskiej, lokalnych władz samorządowych, organów sądowniczych czy instytucji religijnych dotyczących głównie Ziemi Wołyńskiej. Właśnie ta ostatnia grupa materiałów będzie dla nas najbardziej interesująca.

W przypadku archiwum żytomierskiego stan zachowania archiwaliów proveniencji kościelnej, w tym najistotniejszych dla naszego Projektu fondów nr 90 – *Wizytatora Klasztorów Diecezji Łucko-Żytomierskiej* i nr 178 – *Łucko-Żytomierskiego Konsystorza Rzymskokatolickiego*, jest znany badaczom dzięki repertorium archiwalnemu wydanemu przez Mariana Radwana³. Praca ta obejmuje wyłącznie archiwalia wytworzone w instytucjach kościelnych diecezji łucko-żytomierskiej i częściowo kamienieckiej. W repertorium nie uwzględniono jednak dwóch niewielkich fondów, nr 401, *Wice-dziekana Katedry Żytomierskiej*, który liczy 10 spraw (czyli poszytów lub teczek) z lat 1849–1912, oraz nr 402, *Żytomierskiego Powiatowego Dziekana*, który liczy 11 spraw z lat 1854–1915. W większości są to: korespondencja dziekana i wicedziekana z rzymskokatolickim konsystorzem łucko-żytomierskim, rozporządzenia konsystorza, wizytacje dekanalne, spisy duchowieństwa i kopie ksiąg metrykalnych. Wśród tych archiwaliów na cele Projektu można wykorzystać jedynie dwie sprawy z fondu nr 402, które zawierają opisy wizytacyjne kościołów dekanatu żytomierskiego, w tym poaugustiańskiego kościoła w Kodniu z lat 1856–1861 i 1876–1881⁴. Zachowane do dziś archiwalia diecezji łucko-żytomierskiej stanowią tylko część bogatych zasobów archiwum żytomierskiego. Dlatego kwerenda przeprowadzona w ДАЖО i w pozostałych archiwach została ukierunkowana na wyty-

2 P. Ю. КОНДРАТЮК, М. В. ШАПРАН, *Державний архів Житомирської області*, [w:] *Архівні установи України. Довідник*, т. 1: *Державні архіви*, Київ 2005, s. 250 i n.

3 M. RADWAN, *Archiwa diecezji Łucko-Żytomierskiej. Repertorium* (Materiały do Dziejów Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej i w Rosji, 9), Lublin 2003.

4 ДАЖО, f. 402, op. 1, spr. 2, 5 (*Визитные описания костелов Житомирского деканата*).

powanie pozostałych interesujących dla Projektu archiwaliów z okresu przed rewolucją 1917 r. i zapoznanie się z ich zawartością.

Pozostając nadal w kręgu materiałów archiwalnych proveniencji kościelnej, warto zwrócić uwagę na zespoły zawierające archiwalia dotyczące Cerkwi unickiej i prawosławnej. Są to przede wszystkim zespoły konsystorzy duchownych lub poszczególnych monasterów⁵. W ЦДІАУК w Kijowie jest to obszerny fond nr 127, *Kijowski Duchowny Konsystorz*, w którym wśród tematycznych katalogów kartkowych udało się odnaleźć kilka interesujących nas spraw. Głównie dotyczą one klasztorów bazylikańskich w Humaniu⁶, Kaniowie⁷ i Łysiance⁸. Nie brakuje w nim również akt do dziejów klasztorów rzymskokatolickich⁹. Do podobnego fondu (nr 1, *Wołyński Duchowny Konsystorz*, lata 1741–1921) warto również sięgnąć w archiwum żytomierskim¹⁰. Pierwszy dotyczy obszaru eparchii kijowskiej, drugi – wołyńskiej. Ponadto w zasobach ДАЖО zachowały się dwa nieduże fondy dotyczące Cerkwi unickiej, nr 420, *Litewski Unicki Duchowny Konsystorz*, i nr 93, *Lubarski Bazylikański Klasztor*. Z tego pierwszego interesująca jest jedynie sprawa pt. *Formularne spisy zakonników klasztoru Zahorowskiego z 1835 r.*¹¹ Drugi natomiast jest w całości przydatny dla Projektu. Objętościowo jest on niewiele większy od swojego odpowiednika w Kijowie¹² i zawiera jedynie 7 spraw, obejmujących lata 1790–1848. Są to m.in. ukazy litewskiego konsystorza unickiego, księga wydatków klasztoru bazylikańskiego w Lubarze oraz, co ciekawe, rejestr przychodów kościoła i informacje o stanie parafii dominikańskiej w Lubarze w latach 1841 i 1848. Źródła dotyczące katastrofy (na podstawie ukazu z 31 I 1864 r.) klasztoru dominikanów w Lubarze ukazują, jak bardzo rozproszone są materiały do dziejów katastrof zakonnych. Poza wspomnianym fondem znaleźć je można także w fondach nr 602, *Berdyczowskie Powiatowe Zgromadzenie w Sprawach Czynszowych*, gdzie zachował się dokładny plan jego posiadłości ziemskich¹³, oraz nr 119, *Wołyński Gubernialny Komitet Rozporządzający*, który zawiera

5 Na przykład o 18 osobnych zespołach dotyczących klasztorów bazylikańskich w zasobach ЦДІАУК wspomina, nie wymieniając ich nazwy, I. WODZIANOWSKA, *Sprawozdanie z kwerendy w Kijowie*, s. 405. Są to monasterium w: Barze (f. 2095), Białymstoku (f. 2075), Dermaniu (f. 2072), Dubnie (f. 2092), Humaniu (f. 2081), Kaniowie (f. 2077), Krzemieńcu (f. 2097), Lubarze (f. 2105), Łucku (f. 2073), Mielcach (f. 2078), Poczajowie (f. 2098), Torokaniach (f. 2093), Tryhorach (f. 2094), Tuminu (f. 2096), Włodzimierzu Wołyńskim (f. 2074), Zahorowie (f. 2070), Zimnem (f. 2076) i Żydyczynie (f. 2071).

6 ЦДІАУК, f. 127, op. 627 (1835 r.), spr. 21.

7 *Ibidem*, op. 35 (1832 r.), spr. 49; op. 39 (1836 r.), spr. 35.

8 *Ibidem*, op. 42 (1795 r.), spr. 16; op. 122 (1834 r.), spr. 24.

9 Ogólne wiadomości na temat różnych klasztorów zob. *ibidem*, op. 383 (1830 r.), spr. 137; dotyczące zakonu jezuitów (prawdopodobnie placówki w Romanowie na Wołyniu) – op. 373 (1820 r.), spr. 76.

10 Niestety z powodu ograniczonego czasu trwania kwerendy, a przede wszystkim z powodu krótkiego czasu pracy archiwum w Żytomierzu (od wtorku do czwartku w godz. 9–17) i limitu w udostępnianiu materiałów (maksymalnie 1000 kart dziennie) nie udało się zapoznać z inwentarzami niektórych zespołów. Prace te zostaną dokończone przy kolejnym wyjeździe do Żytomierza.

11 ДАЖО, f. 420, op. 1, spr. 47.

12 Por. ЦДІАУК, f. 2105, op. 1, spr. 1–5 (lata 1787–1805).

13 ДАЖО, f. 602, op. 1, spr. 1411 (1822 r.).

m.in. teczkę z archiwaliami dotyczącymi przekazania jego zabudowań i posiadłości prawosławnemu monasterowi żeńskiemu w Lubarze¹⁴.

Spośród jednostek archiwalnych przechowywanych w omawianych archiwach najbardziej przydatne i najcenniejsze dla Projektu okazały się akta wizytacyjne, które ukazują stan klasztorów przed kasatą, oraz dokumentacja powstała w trakcie kasaty. W ДАЖО tego typu materiały znajdują się przede wszystkim we wspomnianych już fondach nr 90 i 178, gdzie znajdują się archiwalia dotyczące spraw kościelnych. Z kolei w archiwach w Kijowie są to fondy centralnych organów administracji rosyjskiej, w ДАКО fond nr 1, *Kijowski Zarząd Gubernialny*, a w ЦДІАУК fond nr 442, *Kancelaria General-Gubernatora Kijowskiego, Podolskiego i Wołyńskiego*. W tym ostatnim przejrano m.in. kilka nieuwzględnianych dotychczas opisów (części zespołów): w części tajnej kancelarii generała-gubernatora dotyczące spraw duchownych (op. 295, lata 1858–1903, op. 296, lata 1871–1891) oraz politycznych (op. 810, lata 1860–1866, op. 811, lata 1861–1869, op. 812, lata 1862–1876), w części gospodarczej (op. 83¹⁵, lata 1850–1857, op. 84, lata 1851–1853, op. 85, 1854 r., op. 88, 1857 r., op. 96, 1864 r., op. 97, 1865 r., op. 98, 1866 r., op. 290, lata 1840–1870) i części policyjnej (op. 32, lata 1855–1868, op. 33, lata 1856–1864).

Wizytacje rzymskokatolickich klasztorów z terenu guberni podolskiej, wołyńskiej i kijowskiej zachowały się w kilku archiwach na Ukrainie¹⁶. Największe ich zbiory posiada jednak archiwum obwodowe w Żytomierzu. Znajdują się one głównie w zespole wizytatora klasztorów (fond nr 90 – około 360 spraw) oraz częściowo w zespole konsystorza (fond nr 178 – 14 spraw). W czasie kwerendy w Żytomierzu celowo więc ograniczono się jedynie do wizytacji tych klasztorów, które jako jedne z ostatnich zostały zlikwidowane przez władze carskie na Wołyniu i Kijowszczyźnie. W tej grupie znalazły się m.in. klasztory: bernardynów w Łucku (skasowany na podstawie ukazu z 5 VI 1853 r., jako ostatni klasztor katolicki w tym mieście)¹⁷, kapucynów w Chodorowie (skasowany na podstawie ukazu z 11 X 1886 r.)¹⁸ oraz reformatów w Dederkach (skasowany na podstawie najwyższego rozkazu z 6 VI 1891 r.)¹⁹. Ten ostatni był najdłużej działającym klaszturem reformatów na obszarze Rosji, jak również ostatnim zamkniętym przez władze carskie na Wołyniu. W 1907 r. jego były gwardian, o. Gracjan Bohusz, bezskutecznie zabiegał u władz gubernialnych o ponowne otwarcie klasztoru dederkalskiego²⁰. Warto zaznaczyć, że poczynając od połowy XIX w., w od-

14 *Ibidem*, f. 119, op. 1, spr. 147 (1889 r.).

15 Tu np. spr. 327, dotycząca losów majątków pojezuickich na terenie guberni wołyńskiej.

16 Są to przede wszystkim archiwum centralne w Kijowie oraz obwodowe w Chmielnickim, Winnicy i Żytomierzu. Wstępny wykaz liczy 387 spraw obejmujących lata 1792–1889, por. W. Rosowski, *Akta wizytacyjne diecezji kamienieckiej i łucko-żytomierskiej (koniec XVIII – początek XX wieku) w zasobach archiwów na Ukrainie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 97, 2012, s. 333–359.

17 ДАЖО, f. 90, op. 1, spr. 1155 (wizytacja z 1850 r.).

18 *Ibidem*, spr. 1293 (wizytacja za lata 1876–1881).

19 *Ibidem*, spr. 1283, 1284 i 1313 (wizytacje za lata 1876–1881, 1884–1889).

20 ЦДІАУК, f. 442, op. 857, spr. 161.

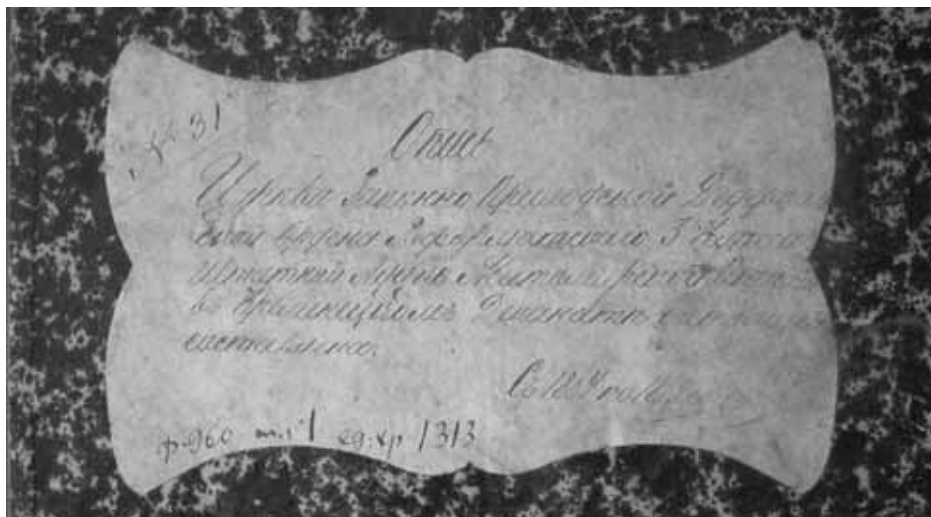

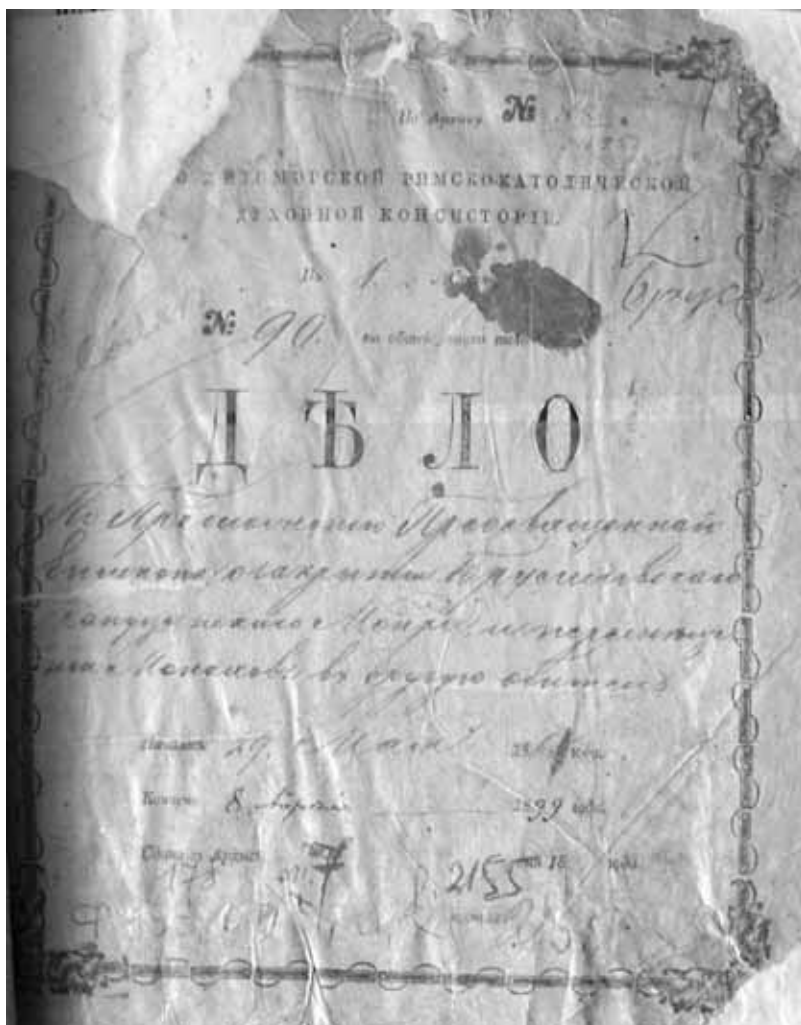
Рис. 1. Строна tytułowa akt wizytacji kościoła i klasztoru reformatów w Dederkałach za lata 1884–1889, skasowanego w 1891 r. ДАЖО, ф. 90, оп. 1, spr. 1313

różnieniu od wcześniejszego okresu, wizytacje nie były już przeprowadzane corocznie, lecz co pięć lat, zatem ich akta przynoszą opis danego klasztoru w ciągu całego okresu pięcioletniego (np. 1876–1881, 1884–1889).

Dla realizowanego Projektu szczególne znaczenie mają akta kasacyjne klasztorów. Są one rozproszone po różnych fondach wszystkich trzech objętych kwerendą archiwów. W pierwszej kolejności warto zwrócić uwagę na archiwalia powstałe w związku z największą z kasat przeprowadzonych na obszarze Podola, Wołynia i Kijowszczyzny, w 1832 r., w wyniku której zlikwidowano aż 62 klasztory męskie. W jednym z najbardziej przydatnych dla Projektu zespołów w ЦДІАУК, fondzie nr 442, znajduje się kilka takich jednostek archiwalnych. Szczególnie istotne okazały się sprawy nr 166 i 166a, zawierające dokładną dokumentację urzędową ukazującą przebieg tej kasaty²¹. Dlatego w pierwszej kolejności sporządzono ich szczegółowy inwentarz, który ukaże się jako osobna publikacja. Nie mniej cenna okazała się również sprawa nr 370²², w której znajdują się archiwalia dotyczące losów ruchomości znajdujących się w klasztorach i kościołach klasztornych. Jej znaczącą część (k. 59–189) stanowią materiały ukazujące działalność Komitetu do spraw Rozdzielenia Bibliotek i Pomocy Naukowych po skasowanych klasztorach, a zatem bibliotek klasztornych. Znajduje się tu m.in. *Opis katalogów ksiąg pozostałych po skasowanych rzymskokatolickich klasztorach guberni*

21 ЦДІАУК, ф. 442, оп. 64, spr. 166 (*Дело по отношению МВД об упразднении по Высочайшей воле некоторых римско-католических монастырей, 16 VIII–9 XI 1832*), 166a (*О упразднении некоторых излишних монастырей, 6 XI 1832–1 II 1833*).

22 *Ibidem*, оп. 65, spr. 370 (*Об экономических вещах упраздненных римско-католических монастырей, 1833–1847*).

Ryc. 2. Strona tytułowa teczki dotyczącej kasaty klasztoru kapucynów w Brusiłowie.
ДАЖО, ф. 178, оп. 7, spr. 2155, к. 1

kijowskiej, wołyńskiej i podolskiej dołączony do pisma Kuratora Kijowskiego Okręgu Szkolnego z 17 VII 1843 r. Nr 3409 (k. 182–183).

Kwerenda pozwoliła także na dotarcie do nieznanych archiwaliów powstałych w związku z kasatą różnych klasztorów po 1864 r. (tabela 1). W ostatniej kolumnie zestawiono najważniejsze z punktu widzenia Projektu jednostki. W tabeli uwzględniono także teczkę zawierającą korespondencję w sprawie skasowania klasztoru bernardynów w Zasławiu, gdzie jednak do kasaty nie doszło, a klasztor ten jako jedyny przetrwał na tych ziemiach do rewolucji 1917 r.

Tabela 1. Akta kasacyjne klasztorów skasowanych na terenie Podola, Wołynia i Kijowszczyzny w drugiej połowie XIX w.

Miejscowość	Zakon	Miejsce przechowywania	Sygnatura		Rok kasaty	Zawartość (wybrana)
			fond	opis sprawa		
ogólne	ogólne	ДАЖО	178	7	1864	ukaz Kolegium Duchownego z 15 IV 1864 r. (na podstawie propozycji MSW z 12 IV 1864 r.) w sprawie kasaty klasztorów nieetatowych i zakazu zwiększenia liczby zakonników ponad wyznaczony limit w klasztorach etatowych (k. 1–4); sprawa jego wykonania na terenie diecezji kamienieckiej
Berdyczów	kamelici bosci	ДАЖО	90	1	1866	rozporządzenie konsystorza łucko-żytomierskiego skierowane do wizytatora klasztorów ks. Wincentego Brazevicza w sprawie kasaty, 17 XI 1866 r. (k. 1–5)
Berdyczów	kamelici bosci	ДАЖО	178	7	1866	rozporządzenie generała-gubernatora kijowskiego, podolskiego i wołyńskiego z 17 IX 1866 r. w sprawie kasaty klasztorów karmelitów bosych w Berdyczowie i Kamieńcu Podolskim, franczkanów w Międzyrzeczu Ostrońskim i dominikanek w Kamieńcu Podolskim (k. 2–16)
Brustów	kapucyni	ДАЖО	178	7	1865	opis dziełnika posiedzeń konsystorza diecezji łucko-żytomierskiej z 23 IX 1866 r. w tej sprawie (k. 17–23)
						rozporządzenie generała-gubernatora z 17 V 1865 r. o kasacie (k. 3–4)
						opis i inwentarz klasztoru i kościoła sporządzony w czerwcu 1866 r. (k. 20–27)
						wykaz z opisu ksiąg i archiwaliów sporządzony 10 II 1866 r. (k. 98)
						rozporządzenie generała-gubernatora z 27 X 1886 r. na podstawie odezwy MSW z 14 X 1886 r. w sprawie kasaty klasztorów w Chodorowie i Starym Konstantynowie oraz sposobu jej przeprowadzenia (k. 1–2)
						protokół przebiegu kasaty klasztoru z 5 XII 1886 r. (k. 8–9)
Chodorów	kapucyni	ДАЖО	1	330	1886	korespondencja dotycząca losów biblioteki klasztornej (k. 35–39)
						opis budynków byłego klasztoru z 5 XII 1886 r. (k. 45)
						plan działki przy kościele i klasztorze pokapucyńskim z 16 XII 1892 r. (k. 79–80)
Chodorów	kapucyni	ДАЖО	90	1	1886	ukaz Kolegium Duchownego w Petersburgu z 24 X 1886 r., wydany na podstawie ukazu carskiego z 11 X 1866 r., o kasacie klasztorów kapucynów w Chodorowie i Starym Konstantynowie (k. 1–5)
						raport administratora parafii w Chodorowie z 27 XI 1886 r. w sprawie kasaty klasztoru (k. 73)
						plan sytuacyjny części miasta Dubno wraz z oznaczeniem budynków poklasztornych (k. 137–138)
						kopia aktu z 18 XII 1855 r. o przekazaniu klasztoru Cerkwi prawosławnej (k. 149–150)
Dubno	bernardyni	ЦДІАУК	442	85	1854	akt przejęcia zabudowań poklasztornych przez Cerkiew prawosławną i przekształcenia kościoła poklasztornego na cerkiew, 6 XII 1856 r. (k. 88–95)
						opis kościoła (k. 99–101) i klasztoru (k. 96–98)

Miejscowość	Zakon	Miejsce przechowywania	Sygnatura			Rok kasaty	Zawartość (wybrana)
			fond	opis	sprawa		
Kamieniec Podolski	karmelici bosci	ЦДІАУК	442	295 (1866)	22	1866	dokumentacja przebudowy kościoła poklasztornego na sobór prawosławny plan tego kościoła (k. 187–188) sporządzone 1 XI 1866 r. kopie kontraktów na prace związane z przebudową tego kościoła na sobór prawosławny (k. 58–65) oraz z 12 VII 1869 r. (k. 96–107) spis zakonników klasztoru w chwili kasaty (k. 80–82) opis klasztoru z 25 X 1866 r. (k. 121–135)
Międzyrzecz Ostrogski	franciszkanie	ДАЖО	178	7	2531	1866	spis rzeczy zabranych z kościoła poklasztornego do kościoła św. Jana w Zaslawiu na podstawie rozporządzenia biskupa łucko-żytomierskiego Kasprowa Borowskiego z 21 II 1867 r. (k. 157) raport miejscowego proboszcza ks. T. Kłonowskiego z 25 VII 1870 r., zawierający opis rzeczy kościelnych otrzymanych przez parafię po skasowaniu klasztoru (k. 225–239) plan kościoła i klasztoru wraz z rzutem poziomym i planem fasady wieży i dzwonnicy (k. 3–8) akty dotyczące ich przejęcia przez Cerkiew prawosławną oraz urządzenia w klasztorze szkoły ludowej (k. 10–16)
Międzyrzecz Ostrogski	franciszkanie	ЦДІАУК	442	295 (1866)	19	1866	raport byłego gwardiana klasztoru z 28 XII 1886 r. w sprawie kasaty klasztoru (k. 8)
Stary Konstantynów	Kapucyni	ДАЖО	90	1	197	1886	rozporządzenie generała-gubernatora z 4 III 1888 r. o kasacie klasztoru (k. 2–3) akt oględzin budynku klasztoru przez komisję likwidacyjną z 10 V 1888 r. (k. 29–32) inventarzewy opis kościoła parafialnego z 10 V 1888 r. (k. 50–52)
Winnica	Kapucyni	ДАЖО	178	13	219	1888	raport administratora parafii winnickiej o. K. Nowickiego z 4 IX 1892 r. w sprawie wystania biblioteki i ksiąg należących do skasowanego klasztoru do Departamentu Duchownych Spraw Wyznań Obcych w Petersburgu (k. 124) opis budynku skasowanego klasztoru kapucyńskiego, w którym rozmieścił się sztab 12 korpusu armii, z 12 XII 1896 r. (k. 166–167, 170) odpis z dzimnika obecności Podolskiego Gubernialnego Zarządu w sprawie budynków skasowanego klasztoru, 9 IX 1898 r. (k. 245–252)
Zaslaw	bernardyni	ЦДІАУК	442	842	371	–	korespondencja generała-gubernatora kijowskiego z gubernatorem wołyńskim w sprawie likwidacji klasztoru (lata 1892–1893)

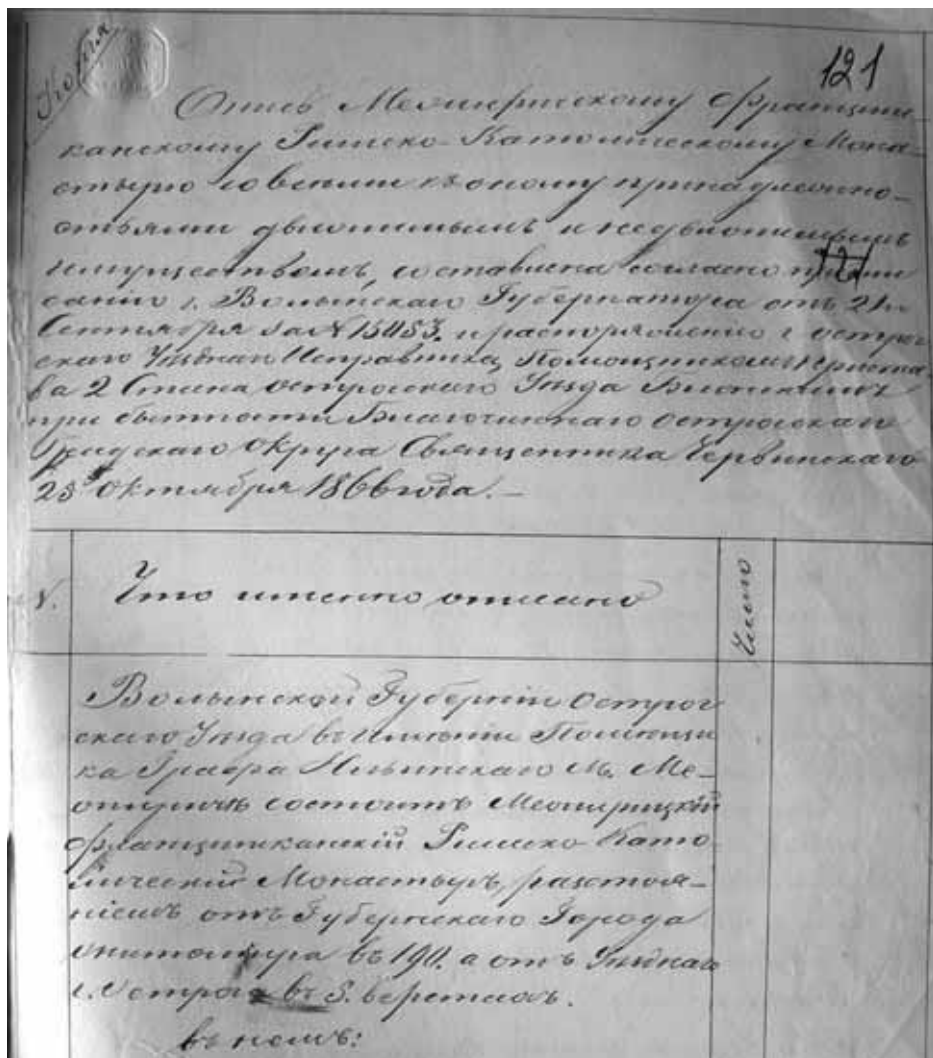
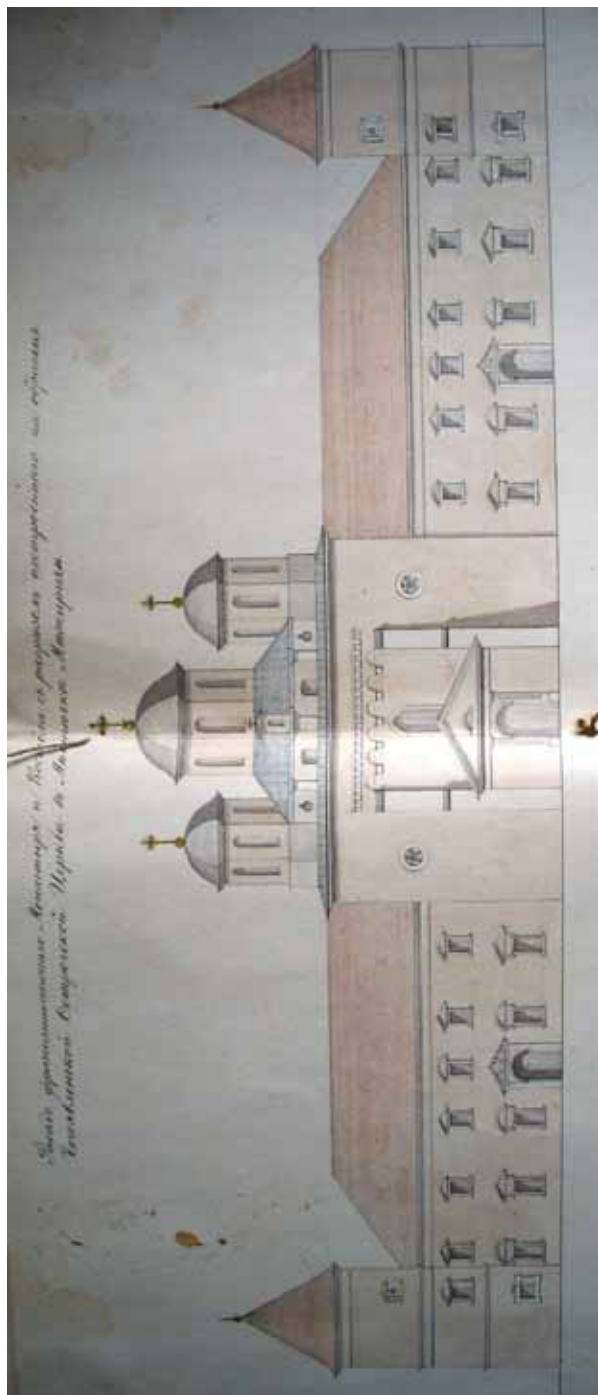

Рис. 3. Строна титулова копії опису класзтору францисканов в Міędzyrzecz Ostrogskim sporządzonej 25 X 1866 r. ДАЖО, ф. 178, оп. 7, spr. 2531, к. 121

Ryc. 4. Fasada klasztoru i kościoła franciszkanów w Międzyrzeczu Ostrogskim. Kościół zbudowano na wzór znajdującej się tu cerkwi Objawienia Pańskiego (fragment planu wykonanego przez architekta Adama Skirmunta). ЦДІАУК, ф. 442, оп. 295 (1866 р.), spr. 19, к. 7v-8

Na szczególną uwagę zasługuje również wykaz skasowanych i zlikwidowanych przez rząd rosyjski klasztorów i kościołów na interesującym nas terenie, który znajduje się w poszycie aktowym zawierającym korespondencję konsystorza diecezji łucko-żytomierskiej z Komisją Likwidacyjną do spraw Królestwa Polskiego, powstałą w Piotrogradzie po rewolucji lutowej 1917 r. (f. 178, op. 13, spr. 1773, k. 4–11). Został on sporządzony przez biskupa sufragana łucko-żytomierskiego Michała Godlewskiego 5 XII 1917 r. w odpowiedzi na prośbę Komisji Likwidacyjnej, która podjęła wówczas starania o zwrot wspomnianych kościołów i klasztorów. Pismem (!) z 11 VIII 1917 r. prezes Komisji Likwidacyjnej, Aleksander Lednicki, poprosił biskupa łucko-żytomierskiego Ignacego Dubowskiego o przysłanie spisu zabranych przez rząd carski kościołów i klasztorów z określeniem: „czasu, kiedy zabrano; przeznaczenia, jakie nadano każdemu z kościołów, oraz w przypadku kościołów zamienionych na cerkwie – czy odprawia się w nich nabożeństwa prawosławne i jak często, i czy są w danej miejscowości inne cerkwie prawosławne”. Wykaz obejmuje 68 klasztorów w diecezjach łucko-żytomierskiej i kamienieckiej z podaniem decyzji stanowiącej podstawę kasaty. Nie uwzględniono tu wszystkich klasztorów istniejących na tym obszarze do 1832 r. (zabrakło w nim m.in. trzech klasztorów augustianów-eremitów, czterech bernardynów, dziewięciu karmelitów, dwóch pijarów i po jednym bonifratrów, dominikanów, franciszkanów, karmelitów bosych i marianów), niemniej jednak zasługuje on na odrębną edycję, która zostanie przygotowana w najbliższym czasie.

W osobną grupę należy wydzielić materiały traktujące o pokasacyjnych losach nieruchomości zakonnych, głównie kościołów i zabudowań klasztornych przekazanych na użytek Cerkwi prawosławnej. Najwięcej tego typu materiałów znaleźć można wśród inwentarzy części tajnej kancelarii generała-gubernatora dotyczącej spraw duchownych i części gospodarczej wspomnianego już zespołu nr 442 w ЦДІАУК. Na uwagę zasługuje m.in. teczka zawierająca dokumentację z 1866 r. dotyczącą budynków po skasowanych klasztorach, które mogłyby być w jakikolwiek sposób wykorzystane przez władze carskie²³. Nie mniej ciekawe są akta ukazujące sposoby wykorzystywania pomieszczeń niektórych skasowanych klasztorów, np. w byłym klasztorze kapucynów w Brusilowie urządzono lazaret²⁴, a w byłych klasztorach karmelitów w Berdyczowie i Kamieńcu Podolskim rozmieszczono różne urzędy i instytucje państwowe, jak policja czy izba skarbową²⁵. Z kolei gmach skasowanego jeszcze w 1832 r. klasztoru trynitarzkiego w Beresteczku, będący w bardzo złym stanie, został sprzedany i całkowicie rozebrany²⁶. Los byłych kościołów przekształconych na cerkwie prawosławne

23 *Ibidem*, op. 99, spr. 201, kk. 73.

24 *Ibidem*, op. 99 (1866 r.), spr. 19. Materiały na ten temat znajdują się również w ДАЖО, f. 521, *Rado-myński Powiatowy Marszałek Szlachty* (jedna z teczek zawiera m.in. korespondencję w sprawie urzędzenia w skasowanym klasztorze lazaretu).

25 ЦДІАУК, f. 442, op. 99 (1866 r.), spr. 230–231.

26 *Ibidem*, op. 97 (1865 r.), spr. 21.

pokazują przykłady świątyń dominikańskich w Chodorkowie²⁷, Lachowcach²⁸ i Starym Konstantynowie²⁹, jezuickiej w Winnicy³⁰ oraz wspomnianej już wyżej karmelitów bosych w Kamieńcu Podolskim (zob. tabela 1).

Znacząca część dokumentacji powstałej po skasowanych klasztorach na obszarze wspomnianych guberni dotyczy szeroko rozumianych spraw majątkowych. Są one z reguły rozproszone po różnych zespołach, co można zobaczyć na przykładzie wymienionych niżej фондów archiwum żytomierskiego.

Spośród zasobów ДАЖО mogących zawierać użyteczne dla Projektu informacje wytypowano następujące zespoły:

- nr 16, *Wołyński Sąd Główny* (lata 1796–1830);
- nr 17, *Wołyńska Izba Sądu Cywilnego* (lata 1831–1872);
- nr 18, *Wołyńska Izba Sądu Karnego* (lata 1831–1872);
- nr 22, *Wołyńska Likwidacyjna Komisja do spraw Kasacji Długów Skonfiskowanych Majątków* (lata 1832–1860; np. w op. 2 jest kilka poszytów dotyczących długów klasztorów);
- nr 58, *Wołyńska Izba Majątku Państwowego* (lata 1840–1866);
- nr 60, *Wołyńska Gubernialna Kreślarnia* (lata 1797–1919, zawiera plany ziem klasztornych);
- nr 67, *Wołyński Zarząd Gubernialny* (lata 1833–1919);
- nr 70, *Kancelaria Wołyńskiego Gubernatora* (lata 1793–1917);
- nr 118, *Wołyńska Izba Skarbowa* (lata 1795–1919; op. 3 zawiera spisy ludności (re wizje dusz), w tym składy osobowe poszczególnych konwentów, spis osób służących przy klasztorach oraz przynależących do klasztorów);
- nr 263, *Wołyński Gubernialny Mierniczy* (lata 1797–1920; zawiera m.in. sprawy dotyczące sporządzenia planów unickich klasztorów w guberni wołyńskiej³¹, rozgraniczenia majątku pojezuickiego Bazar w powiecie owruckim z 1802 r.³² czy plany majątków pojezuickich³³);
- nr 433, *Owrucka Komisja Lustracyjna* (lata 1832–1840)³⁴.

27 *Ibidem*, op. 295 (1868 r.), spr. 3.

28 *Ibidem*, spr. 7.

29 *Ibidem*, op. 296 (1872 r.), spr. 6.

30 *Ibidem*, op. 660, spr. 103. Teczka ta zawiera m.in. plany dawnego kolegium jezuickiego (k. 28), głównej fasady pojezuickiego kościoła (k. 29) oraz projekt jego przebudowy na cerkiew (k. 30).

31 ДАЖО, f. 263, op. 1, spr. 6, 11.

32 *Ibidem*, spr. 71.

33 *Ibidem*, spr. 102–103, 172.

34 Tu *Generalny opis folwarku Litkowskiego należącego do klasztoru bazylikańskiego w Owrużu*, *ibidem*, f. 433, op. 1, spr. 1.

Podczas kwerendy w archiwum w Żytomierzu udało się dokładniej przejrzeć inwentarze tylko trzech z wymienionych wyżej zespołów: nr 58, 67 i 70. Najwięcej interesujących nas teczek odnaleziono w zespole *Wołyńskiej Izby Majątku Państwowego*, które dotyczyły głównie:

- różnych majątków pojezuickich³⁵;
- majątków przejętych przez Skarb Państwa, m.in. należących do klasztorów dominikanów w Lubarze³⁶, karmelitów w Łabuniu³⁷, karmelitów bosych w Berdyczowie³⁸ oraz monasterów bazylianów w Mielcu, Włodzimierzu Wołyńskim i Zahorowie³⁹;
- nadania ziemi dla klasztorów⁴⁰, w tym franciszkanów w Międzyrzeczu Ostrogskim⁴¹ oraz dominikanów w Jałowiczach⁴²;
- spraw sądowych w kwestiach majątkowych⁴³;
- lustracji dóbr skasowanego klasztoru franciszkanów w Drużkopolu⁴⁴.

W sześciu inwentarzach zespołu *Wołyńskiego Zarządu Gubernialnego* (fond 67) nie znaleziono natomiast żadnej sprawy dotyczącej klasztorów katolickich, a w zespole *Gubernatora Wołyńskiego* zaledwie jedną teczkę w sprawie skonfiskowania majątku klasztoru dominikańskiego w Owruczu⁴⁵.

Nie mniej ważnym celem badawczym w trakcie kwerendy było dotarcie do jak najszerszej informacji na temat zakonników przebywających na obszarze trzech guberni prawobrzeżnych i ich losów po 1863 r. Dane te można znaleźć we wszystkich trzech badanych archiwach (zob. tabela 2).

35 *Ibidem*, f. 58, op. 1, spr. 555, 563, 1366, 1381, 1400–1401, 1405, 1408, 1413–1415, 1425, 1427–1428, 1431, 1440–1441, 1446, 1448, 1455–1457, 1460, 1465.

36 *Ibidem*, spr. 459.

37 *Ibidem*, spr. 1354.

38 *Ibidem*, spr. 458.

39 *Ibidem*, spr. 1360–1361, 1363.

40 *Ibidem*, spr. 457. Dotyczy klasztorów rzymskokatolickich i prawosławnych.

41 *Ibidem*, spr. 558.

42 *Ibidem*, spr. 567.

43 Chodzi o spory majątkowe klasztoru bazylikańskiego w Owruczu, *ibidem*, spr. 658, 1384.

44 *Ibidem*, spr. 20.

45 *Ibidem*, f. 70, op. 1, spr. 37, k. 1–8.

Tabela 2. Archiwalia na temat zakonników z klasztorów położonych na obszarze Podolia, Wołynia i Kijowszczyzny po 1850 r.

Zawartość	Miejsce przechowywania	
	ЦДІАУК	ДІАКО
teczki osobowe i podania kandydatów wstępujących do klasztorów	f. 442, op. 849, spr. 132, 217, 303 (1899); op. 850, spr. 66, 252–254, 272 (1900); op. 851, spr. 59, 121 (1901); op. 852, spr. 178 (1902) ⁴⁶	Sygnatura – fond, opis, sprawa (lata) f. 90, op. 1, spr. 50–51, 54, 60, 62 (1852); f. 178, op. 7, spr. 1146, 1293, 1317, 1364, 1427, 1468, 1537, 1603, 1831, 1839, 1865, 2011, 2020, 2075, 2143, 2158, 2174, 2194, 2199, 2228–2230, 2238, 2250, 2253, 2262, 2278–2279, 2295–2296, 2311, 2337, 2341–2342, 2393, 2396, 2452, 2505, 2508 (1852–1865)
korespondencja w sprawie przyjęcia nowych kandydatów do zakonów i otwarcia nowicjatów	f. 442, op. 849, spr. 422 (1899)	f. 90, op. 1, spr. 80 (kapucyni), 103, 127, 132, 185 (różne zakony); f. 178, op. 12, spr. 92 (sprawa nowicjatów)
zwolnienie ze ślubów zakonnych		f. 178, op. 7, spr. 2793, 3006
skład osobowy klasztorów (ogólnie)		f. 90, op. 1, spr. 174 (1874); f. 178, op. 7, spr. 2491 (1866–1878); op. 9, spr. 272 ⁴⁸ (1879–1885)
skład osobowy klasztoru reformatorów w Dederkałach		f. 90, op. 1, spr. 150–151 (lata 1864–1874)
skład osobowy klasztorów kapucyńskich	f. 2227, op. 1, spr. 694 (1864) ⁴⁹	
urzędowe (formulane) spisy duchowieństwa zakonnego	f. 1040 ⁵⁰ , op. 1, spr. 552, 561	f. 178, op. 7, spr. 3179 (całej diecezji na rok 1869)
nominalnie i przeniesienia zakonników na różne stanowiska	f. 442, op. 850, spr. 112 (1900); op. 851, spr. 114 (1901)	f. 70, op. 1, spr. 287; f. 178, op. 7, spr. 2379, 2627
nadużycia zakonników		f. 442, op. 860, spr. 149 (1910–1911) ⁵¹

46 Sprawy dotyczą osób pragnących wstąpić do klasztoru ojców bernardynów w Zaslawiu na Wołyniu, który jako jedyny istniał wówczas na ziemiach general-gubernatorstwa kijowskiego.

47 Jest to zespół *Kancelaria Kijowskiego Gubernatora Cywilnego*.

48 Przykładowo sporządzono szczegółową inwentaryzację tej teczki.

49 Zawiera *Catalogus Patrum et Fratrum Ordinis Minorum S. P. Nostri Francisci Capucinatorum Commorantium in Dioecesi Camenecensi et Luceoriensi dispositus die 18 Zbris 1864 Anno*.

50 Zespół pt. *Rzymskokatolicki Dekanat Radomyślski*.

51 Sprawa ta dotyczy klasztoru ojców bernardynów w Zaslawiu i zawiera bardzo interesujący raport K. Niedziałkowskiego, ówczesnego biskupa, na temat życia zakonnego w diecezji w drugiej połowie XIX w.

Godna uwagi jest również zawartość teczki poświęconej zakazowi drukowania i rozprowadzania kalendarzy wydanemu klasztorowi karmelitów w Berdyczowie. Poza korespondencją urzędową związaną z zakazem oraz dochodzeniem w tej sprawie zawiera ona m.in. egzemplarz druku *Kalendarz Berdyczowski gospodarczy na rok 1862 przez Księżę Karmelitów Klasztoru Berdyczowskiego wydany*, Żytomierz w Drukarni A. Kwiatkowskiego i Sp. 1861⁵².

Podsumowując, należy stwierdzić, że w ramach prowadzonej kwerendy w dużej mierze udało się osiągnąć postawione cele badawcze. Przede wszystkim przygotowano szczegółową inwentaryzację czterech istotnych dla Projektu jednostek archiwalnych dotyczących skasowanych klasztorów w 1832 r. (ЦДІАУК), kasaty konwentu kapucyńskiego w Chodorkowie (ДАКО) oraz składu osobowego zakonników poszczególnych konwentów w latach 1879–1885 (ДАЖО). Ponadto opracowano kilka teczek z dokumentacją kasacyjną klasztorów skasowanych w drugiej połowie XIX w. Ogółem zapoznano się z treścią ponad 100 j.a. w dwóch archiwach kijowskich i w archiwum żytomierskim. W czasie kwerendy archiwalnej w Żytomierzu m.in. wytypowano dla Projektu kilkanaście zespołów do dalszego rozpoznania oraz zapoznano się z zawartością kilku z nich, wyodrębniając około 40 j.a. przydatnych do badań prowadzonych w ramach Projektu. Poza tym opracowano ponad 70 j.a. z zespołów archiwalnych diecezji łucko-żytomierskiej (fondy nr 90 i 178), z których większość dotyczyła teczek osobowych zakonników i kandydatów do zakonów. Wyniki trzytygodniowego pobytu na Ukrainie zostały przedstawione w formie tabeli zawierającej wykaz archiwaliów opracowanych podczas kwerendy we wspomnianych archiwach (tabela 3).

52 ДАКО, f. 2, op. 179, spr. 1413, k. 16–35.

Tabela 3. Wykaz archiwaliów opracowanych podczas kwerendy na Ukrainie w dniach 5–23 VIII 2013 r.

Lp.	Miejscowość	Zakon	Zakres czasowy	Miejsce przechowywania	Sygnatura			Na podstawie inwentarza	Na podstawie autopsji	Sumariusz sporządzony/planowany	Planowana edycja	Uwagi
					fond (numer i nazwa)	opis	sprawa (rok)					
1	ogólne	ogólne	1830	ЦДІАУК	127, <i>Kijowski Duchowny Konstystarz</i>	383	137 (1830)	+	-	nie	dotyczy klasztorów rzymskokatolickich	
2	ogólne	ogólne	1832–1833	ЦДІАУК	442, <i>Kancelaria General-Gubernatora Kijowskiego, Podolskiego i Wołyńskiego</i>	64	166, 166a	+	+	tak	urzędowa korespondencja w sprawie kasaty rzymskokatolickich klasztorów męskich na terenie Podola, Wołynia i Kijowszczyzny dokonanej na mocy ukazu z 1832 r. (augustinianów-eremitów w Kodniu, Radziechowie i Zaturce; bernardynów w Cudnowie, Janowie, Janówce, Jarmolifcach, Kustyniu, Warkowiczach; dominikanów w Barze, Byszowie, Chodorowie, Czarnobylu, Czartorysku, Kamień-Koszyku, Kijowie, Kozinie, Kulczynach, Niewirkowie, Smotryczu, Sokołcu, Sołobkowcach, Starym Konstantynowie, Szarawce, Targowicy, Tulczynie, Tyrowie i Winnicy; franciszkanów w Barze, Drużkopolu, Gódku, Iwnicy, Komarogrodzie, Korcu, Krzemieńcu, Lisiance, Szumsku i Wołkowcach; kapucynów w Dunajowcach, Kunie, Ostrogu, Uściługu, Włodzimierzu Wołyńskim i Zbrzydzu; karmelitów w Annopolu, Dorohostajach, Horodyszczu, Kisielinie, Łabuniu, Olewsku, Toporzyszczach i Uszornierzu; karmelitów bosych w Kupienie i Wiśniowcu; marianów w Berezdowie; pijarów w Dąbrowicy; reformatów w Żorniszczach; trinitarzy w Beresteczku, Brahłowiu, Ryszczowie, Szumbarze i Teofilopolu)	
3	ogólne	ogólne	1833–1847	ЦДІАУК	442	65	370	+	+	tak	m.in. materiały dotyczące powołania i działalności Komitetu ds. Rozdzielenia Bibliotek i Pomocy Naukowych po klasztorach skasowanych na mocy ukazu z 1832 r. (klaszatory jak w poz. 2)	

Lp.	Miejscowość	Zakon	Zakres czasowy	Miejsce przechowywania	Sygnatura			Na podstawie inwentarza	Na podstawie autopsji	Sumarysz sporządzony/planowany	Planowana edycja	Uwagi
					fond (numer i nazwa)	opis	sprawa (rok)					
4	ogólne	ogólne	1842–1852	ДАЖО	58, Wolynska Izba Majątku Ponistwowego	1	457	+	-	nie	nie	nadania gruntów użytkowych dla monasterów prawosławnych i klasztorów rzymskokatolickich
5	ogólne	ogólne	1860–1861	ДАЖО	90, Wizytor Klasztorów Diecezji Łucko-Zytomierskiej	1	127, 132	+	+	nie	nie	korespondencja przełożonych poszczególnych klasztorów z wizytatorem klasztorów w diecezji łucko-zytomierskiej; bernardyni w Zaslawiu, dominikanie w Lubarze, franciszkanie w Międzyrzeczu Ostrogskim, kapucyni w Brusilowie, Chodorowie i Starym Konstantynowie, karmelci w Berdyczowie, reformaty w Dederkałach
6	ogólne	ogólne	1864–1870	ДАЖО	178	7	2984	+	+	nie	nie	w sprawie ukazu o kasacie klasztorów nieistotnych z 1 IV 1864 r. i jego realizacji na terenie diecezji kamienieckiej
7	ogólne	ogólne	1864–1870	ДАЖО	178	7	3006	+	+	nie	nie	procedura sekularyzacji zakonników
8	ogólne	ogólne	1866	ЦДІАУК	442	99	201	+	-	nie	nie	informacje o budynkach po klasztorach rzymskokatolickich skasowanych na mocy ukazu z 1832 r., które nadawały się do wykorzystania do celów świeckich
9	ogólne	ogólne	1866	ДАЖО	178	7	2627	+	+	nie	nie	przeniesienia i nominacje zakonników na różne parafie
10	ogólne	ogólne	1866–1879	ДАЖО	178	7	2491	+	+	nie	nie	skład osobowy męskich i żeńskich klasztorów rzymskokatolickich na terenie diecezji łucko-zytomierskiej, dotyczy: bernardynów w Zaslawiu, brygidek w Łucku, franciszkanów w Międzyrzeczu Ostrogskim, kapucynów w Chodorowie i Starym Konstantynowie, karmelitank w Dubnie, karmelitów bosych w Berdyczowie, reformatów w Dederkałach
11	ogólne	ogólne	1869	ДАЖО	178	7	3179	+	+	nie	nie	spisy urzędowe (formularne) duchowieństwa diecezji kamienieckiej i łucko-zytomierskiej za 1869 r., w tym również zakonnego (zawierają podstawowe dane biograficzne i przebieg kariery osoby duchownej)

Lp.	Miejscowość	Zakon	Zakres czasowy	Miejsce przechowywania	Sygnatura			Na podstawie inwentarza	Na podstawie autopsji	Sumarysz sporządzony/planowany	Planowana edycja	Uwagi
					fond (numer i nazwa)	opis	sprawa (rok)					
12	ogólne	ogólne	1874	ДАЖО	90	1	174	+	+	nie	nie	składy osobowe klasztorów bernardynów w Zaslawiu, kapucynów w Chodorowie i Winnicy, reformatów w Dederkałach
13	ogólne	ogólne	1878	ДАЖО	90, <i>Wizytator Klasztorów Diecezji Łucko-Żytomierskiej</i>	1	185	+	+	nie/nie	nie	sprawa wstąpienia różnych osób do klasztorów, m.in. bernardynów w Zaslawiu
14	ogólne	ogólne	1879–1885	ДАЖО	178	9	272	+	+	nie	nie	skład osobowy klasztorów bernardynów w Zaslawiu, kapucynów w Starym Konstantynowie i Winnicy, karmelitank w Dubnie, reformatów w Dederkałach
15	ogólne	ogólne	1885–1898	ДАЖО	178	12	92	+	+	nie	nie	raport wizytatora klasztorów w sprawie otwarcia nowigiatów (m.in. w klasztorach reformatów w Dederkałach i bernardynów w Zaslawiu)
16	ogólne	ogólne	1917	ДАЖО	178	13	1773	+	+	nie/tak	tak	wykaz kościołów i klasztorów zlikwidowanych i skasowanych przez rząd w diecezji łucko-żytomierskiej i kamienieckiej w latach 1831–1891
17	Kodeń	augustianie- -eremici	1856–1861	ДАЖО	402, <i>Żytomierski Powiatowy Dziekan</i>	1	2	+	-	nie/nie	nie	wizytacja dziekańska byłego kościoła klasztornego
18	Kodeń	augustianie- -eremici	1876–1881	ДАЖО	402	1	5	+	-	nie/nie	nie	wizytacja dziekańska byłego kościoła klasztornego
19	ogólne	bazylianie	XIX w.	ДАЖО	263, <i>Wołyński Gubernialny Miernicy</i>	1	6, 11	+	-	nie/nie	nie	sporządzenie planów klasztorów bazylijskich na terenie guberni wołyńskiej
20	Kaniów	bazylianie	1832	ЦДІАУК	127	35	49 (1832)	+	-	nie/nie	nie	sprawa dotycząca klasztoru bazylianów w Kaniowie
21	Kaniów	bazylianie	1836	ЦДІАУК	127	39	35 (1836)	+	-	nie/nie	nie	toż
22	Humani	bazylianie	1835	ЦДІАУК	127	627	21 (1835)	+	-	nie/nie	nie	sprawa dotycząca klasztoru bazylianów w Humaniu

Lp.	Miejscowość	Zakon	Zakres czasowy	Miejsce przechowywania	Sygnatura			Na podstawie inwentarza	Na podstawie autopsji	Sumariusz sporządzony/planowany	Planowana edycja	Uwagi
					fond (numer i nazwa)	opis	sprawa (rok)					
23	Lubar	bazylianie, dominikanie	1833–1848	ДАЖО	93, Lubarski bazyliński klasztor	1	1–7	+	-	nie/tak	nie	sprawy dotyczące klasztorów bazylianów i dominikanów w Lubarze
24	Łysianka	bazylianie	1795	ЦДІАУК	127	42	16 (1795)	+	-	nie/nie	nie	sprawa dotycząca klasztoru bazylianów w Łysiance
25	Łysianka	bazylianie	1834	ЦДІАУК	127	122	24 (1834)	+	-	nie/nie	nie	toż
26	Mielec	bazylianie	1842	ДАЖО	58	1	1360	+	-	nie/nie	nie	sprawa dotycząca skonfiskowanego przez skarbnictwo państwa majątku monasteru
27	Owrucz	bazylianie	1830–1854	ДАЖО	58	1	658, 1384	+	-	nie/nie	nie	sporne sprawy dotyczące majątku dawnego monasteru
28	Owrucz	bazylianie	1832–1840	ДАЖО	433, Owrucka Komisja Lustracyjna	1	1	+	-	nie/nie	nie	opis folwarku Litkowskiego należącego do tego monasteru
29	Włodzimierz Wołyński	bazylianie	1842	ДАЖО	58	1	1361	+	-	nie/nie	nie	sprawa dotycząca skonfiskowanego przez skarbnictwo państwa majątku monasteru
30	Zahorów	bazylianie	1835	ДАЖО	420, Litewski Unicki Duchowny Konsystorz	1	47	+	-	nie/nie	nie	spis urzędowy zakonników
31	Zahorów	bazylianie	1842	ДАЖО	58	1	1363	+	-	nie/nie	nie	sprawa dotycząca skonfiskowanego przez skarbnictwo państwa majątku monasteru
32	Dubno	bernardyni	1854–1865	ЦДІАУК	442	85	54a	+	+	nie/nie	nie	kasata klasztoru i przekazanie go Cerkwi prawosławnej (zawiera plan sytuacji klasztoru i zabudowań klasztornych)
33	Łuck	bernardyni	1850	ДАЖО	90	1	1155	+	+	nie/nie	tak	wizytacja klasztoru
34	Zasław	bernardyni	1892–1893	ЦДІАУК	442	842	371	+	+	nie/nie	nie	kasata klasztoru i przekazanie go Cerkwi prawosławnej
35	Zasław	bernardyni	1899	ЦДІАУК	442	849	132, 217, 303	+	+	nie/nie	nie	podania osób pragnących wstąpić do klasztoru
36	Zasław	bernardyni	1899	ЦДІАУК	442	849	422	+	+	nie/nie	nie	w sprawie zwiększenia liczby zakonników w klasztorze i przyjęcia nowych zakonników

Lp.	Miejscowość	Zakon	Zakres czasowy	Miejsce przechowywania	Sygnatura			Na podstawie inwentarza	Na podstawie autopsji	Sumariusz sporządzony/planowany	Planowana edycja	Uwagi
					fond (numer i nazwa)	opis	sprawa (rok)					
37	Zasław	bernardyni	1900	ЦДІАУК	442	850	112	+	nie/nie	nie	nominaция гвардіана кластору о. О. Біелавскага, 8 V 1900 r.	
38	Zasław	bernardyni	1900	ЦДІАУК	442	850	66, 252–254, 272	+	nie/nie	nie	podania osób pragnących wstąpić do klasztoru	
39	Zasław	bernardyni	1901	ЦДІАУК	442	851	59, 121	+	nie/nie	nie	podania osób pragnących wstąpić do klasztoru	
40	Zasław	bernardyni	1901	ЦДІАУК	442	851	114	+	nie/nie	nie	nominaция гвардіана кластору о. Г. Бохуза, 25 V 1901 r.	
41	Zasław	bernardyni	1902	ЦДІАУК	442	852	178	+	nie/nie	nie	podania osób pragnących wstąpić do klasztoru	
42	Zasław	bernardyni	1910–1911	ЦДІАУК	442	860	149	+	nie/nie	nie	skarga na gwardiana klasztoru о. G. Bohusza	
43	Chodorów	dominikanie	1868–1876	ЦДІАУК	442	295	3 (1868)	+	nie/nie	nie	przebudowa kościoła poklasztornego na cerkiew prawosławną	
44	Jawowice	dominikanie	1848–1857	ДАЖО	58	1	567	+	nie/nie	nie	sprawa nadania parafii gruntów użytkowych ze skarbu państwa	
45	Lachowce	dominikanie	1868	ЦДІАУК	442	295	7 (1868)	+	nie/nie	nie	przebudowa kościoła poklasztornego na cerkiew prawosławną	
46	Lubar	dominikanie	1822	ДАЖО	602, Berdyczowskie Powiatowe Zgromadzenie w Sprawach Czynszowych	1	1411	+	nie/nie	nie	zawiera plan posiadłości ziemskich klasztoru z 1822 r.	
47	Lubar	dominikanie	1842–1844	ДАЖО	58	1	459	+	nie/nie	nie	sprawa konfiskaty majątku klasztoru przez skarb państwa	
48	Lubar	dominikanie	1889	ДАЖО	119, Wołyński gubernialny komitet rozporządzający	1	147	+	nie/nie	nie	sprawa przekazania zabudowań poklasztornych Cerkwi prawosławnej	
49	Owrucz	dominikanie	1837	ДАЖО	70, Kancelaria wołyńskiego gubernatora	1	37	+	nie/nie	nie	przyjęcie majątku skasowanego klasztoru przez skarb państwa	

Lp.	Miejscowość	Zakon	Zakres czasowy	Miejsce przechowywania	Sygnatura			Na podstawie inwentarza	Na podstawie autopsji	Sumarysz sporządzony/planowany	Planowana edycja	Uwagi
					fond (numer i nazwa)	opis	sprawa (rok)					
50	Stary Konstantynów	dominikanie	1872–1880	ЦДІАУК	442	296	6 (1872)	+	-	nie	nie	przebudowa kościoła poklasztornego na cerkiew prawosławną
51	Drużkopol	franciszkanie	1842–1851	ДАЖО	58	1	20	+	-	nie	nie	lustracja dóbr należących dawniej do klasztoru przeprowadzona przez skarb państwa
52	Międzyrzecz Ostrogiński	franciszkanie	1847–1857	ДАЖО	58	1	558	+	-	nie	nie	sprawa nadania parafii gruntów użytkowych ze skatbu państwa
53	Międzyrzecz Ostrogiński	franciszkanie	1866–1868	ЦДІАУК	442	295	19 (1866)	+	+	tak	nie	kasata i przekazanie klasztoru oraz kościoła Cerkwi prawosławnej (zawiera dokładne plany kościoła i klasztoru)
54	Międzyrzecz Ostrogiński	franciszkanie	1866–1897	ДАЖО	178	7	2531	+	+	tak	tak	kasata klasztoru na mocy rozporządzenia z 17 IX 1866 r.
55	ogólne	jezuici	1802	ДАЖО	263	1	71, 102–103, 172	+	-	nie	nie	rozgraniczenie majątku Bazar w pow. owruckim oraz sporządzenie planów majątków pojezuickich na Wołyniu
56	ogólne	jezuici	1830–1864	ДАЖО	58	1	555, 663, 1366, 1381, 1400–1401, 1405, 1408, 1413–1415, 1425, 1427– 1428, 1431, 1440–1441, 1446, 1448, 1455–1457, 1460, 1465	+	-	nie	nie	losy majątków pojezuickich na Wołyniu
57	Romanów	jezuici	1820	ЦДІАУК	127	373	76 (1820)	+	-	nie	nie	prawdopodobnie w Romanowie

Lp.	Miejscowość	Zakon	Zakres czasowy	Miejsce przechowywania	Sygnatura			Na podstawie inwentarza	Na podstawie autopsji	Sumariusz sporządzony/planowany	Planowana edycja	Uwagi
					fond (numer i nazwa)	opis	sprawa (rok)					
58	Winnica	jezuici	1907–1908	ЦДІАУК	442	660	103	+	+	nie	przekazanie budynków pojezuickich w Winnicy katolikom (tu projekt przebudowy kościoła pojezuickiego na cerkiew prawosławna)	
59	Brusifów	kapucyni	1856	ДАКО	2, <i>Kancelaria Kijowskiego Gubernatora Cywilnego</i>	1	42014	+	+	nie/nie	mianowanie przełożonym klasztoru o. H. Tomaszewskiego	
60	Brusifów	kapucyni	1857	ДАКО	2	1	42775	+	+	nie	wstąpienie do klasztoru Teofila Duczyńskiego	
61	Brusifów	kapucyni	1864	ДАКО	2	179	1119	+	+	nie	teczka osobowa o. Gabriela Steckiego	
62	Brusifów	kapucyni	1865, 1874–1875	ЦДІАУК	1040, <i>Rzymskokatolicki Dekanat Radomyński</i>	2	552, 561	+	+	nie	teczki osobowe o. G. Steckiego, przełożonego klasztoru i proboszcza parafii	
63	Brusifów	kapucyni	1865–1899	ДАЖО	178	7	2155	+	+	tak	kasata klasztoru 17/29 V 1865 r. i jej następstwa	
64	Brusifów	kapucyni	1866	ЦДІАУК	442	99	19 (1866)	+	-	nie	urządzenie lazaretu w pomieszczeniach poklasztornych	
65	Brusifów, Chodorów, Stary Konstantynów, Winnica	kapucyni	1863–1864	ДАЖО	178	7	2397	+	+	nie	przeniesienia i nominacje na różne stanowiska zakonników z klasztorów kapucyńskich	
66	Brusifów, Chodorów, Stary Konstantynów, Winnica	kapucyni	18 X 1864	ЦДІАУК	2227, <i>Kolekcja Dokumentów Muzeum Wołyńskiego</i>	1	694	+	+	nie	katalog kapucynów z diecezji kamienieckiej i łucko-żytomierskiej z 1864 r.	
67	Chodorów	kapucyni	1876–1881	ДАЖО	90	1	1293	+	+	nie	wizytacja klasztoru	
68	Chodorów	kapucyni	1877	ДАЖО	70, <i>Kancelaria Wołyńskiego Gubernatora</i>	1	287	+	-	nie	nominacja o. G. Steckiego na proboszcza parafii Sławuta	

Lp.	Miejscowość	Zakon	Zakres czasowy	Miejsce przechowywania	Sygnatura			Na podstawie inwentarza	Na podstawie autopsji	Sumariusz sporządzony/planowany	Planowana edycja	Uwagi
					fond (numer i nazwa)	opis	sprawa (rok)					
69	Chodorów	kapucyni	1886–1894	ДАКО	1, Київський Заряд Губерніальний	330	780	+	+	tak/nie	tak	kasata klasztoru i jego pokasacyjne losy
70	Chodorów, Stary Konstantynów	kapucyni	1854	ДАЖО	90	1	103	+	+	nie/nie	nie	wstąpienie różnych osób do klasztorów kapucynów w Chodorowie i Starym Konstantynowie
71	Chodorów, Stary Konstantynów	kapucyni	1886–1887	ДАЖО	90	1	197	+	+	nie/tak	nie	kasata klasztorów kapucyńskich w Chodorowie i Starym Konstantynowie na podstawie ukazu carskiego z 11 X 1886 r.
72	Stary Konstantynów	kapucyni	1852–1853	ДАЖО	90	1	80	+	+	nie/nie	nie	przyjęcie nowicjuszy do klasztoru
73	Winnica	kapucyni	1868	ДАЖО	178	7	2793	+	+	nie/nie	nie	zwolnienie ze ślubów zakonnych o. J. Majewskiego OFM Cap
74	Winnica	kapucyni	1888–1898	ДАЖО	178	13	219	+	+	nie/tak	tak	kasata klasztoru na podstawie ukazu z 11 II 1888 r. i jej następstwa
75	Łabuń	karmelici	1833–1842	ДАЖО	58	1	1354	+	-	nie/nie	nie	przejęcie majątku klasztoru przez skarb państwa
76	Berdyczów	karmelici bosí	1842–1844	ДАЖО	58	1	458	+	-	nie/nie	nie	przejęcie majątku klasztoru przez skarb państwa
77	Berdyczów	karmelici bosí	1862–1865	ДАКО	2	179	1413	+	+	nie/nie	nie	zakaz wydawania przez klasztor <i>Kalendarza Berdyczowskiego Gospodarskiego</i>
78	Berdyczów	karmelici bosí	1866	ДАЖО	90	1	148	+	+	nie/tak	nie	kasata klasztoru, zakończona 17 XI 1866 r.
79	Berdyczów	karmelici bosí	1866–1897	ДАЖО	178	7	2531	+	+	nie/tak	tak	kasata klasztoru na mocy rozkazu z 17 IX 1866 r.
80	Berdyczów	karmelici bosí	1866–?	ЦДІАУК	442	99	230 (1866)	+	-	nie/nie	nie	rozmieszczenie w budynkach poklasztornych różnych instytucji i urzędów
81	Kamieniec Podolski	karmelici bosí	1866–1885	ЦДІАУК	442	99	231 (1866)	+	-	nie/nie	nie	do stosowanie budynków poklasztornych do umieszczenia w nich siedzib izby skarbowej i policji

Lp.	Miejscowość	Zakon	Zakres czasowy	Miejsce przechowywania	Symnatura			Na podstawie inwentarza	Na podstawie autopsji	Sumarysz sporządzony/planowany	Planowana edycja	Uwagi
					fond (numer i nazwa)	opis	sprawa (rok)					
82	Kamieniec Podolski	karmelici bosci	1866–1881	ЦДІАУК	442	295	22 (1866)	+	nie/nie	nie	przebudowa kościoła poklasztornego na sobór prawosławny	
83	Dederkały	reformaci	1866	ДАЖО	90	1	150	+	nie/nie	nie	skład osobowy konwentu	
84	Dederkały	reformaci	1866	ДАЖО	90	1	151	+	nie/nie	nie	skład osobowy konwentu	
85	Dederkały	reformaci	1876–1881	ДАЖО	90	1	1283–1284	+	nie/nie	nie	wizytacja klasztoru	
86	Dederkały	reformaci	1884–1889	ДАЖО	90	1	1313	+	nie/nie	tak	wizytacja klasztoru	
87	Dederkały	reformaci	1907	ЦДІАУК	442	857	161	+	nie/nie	nie	prośba byłego przełożonego klasztoru, o. G. Bohusza, o ponowne otwarcie klasztoru	
88	Beresteczko	trinitarze	1865–1876	ЦДІАУК	442	97	21 (1865)	+	nie/nie	nie	spzedaz części zabudowań poklasztornych grozących zawaleniem	

Witalij ROSOWSKI

Ośrodek Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Hereditas Monasteriorum
vol. 5, 2014, s. 269–294

Archiwalia na temat skasowanych klasztorów w zbiorach państwowych archiwów w Kijowie i Żytomierzu na Ukrainie w świetle kwerendy przeprowadzonej w dniach 5–23 VIII 2013 r.

Streszczenie

Źródła i materiały do dziejów klasztorów katolickich na terytorium Podola, Wołynia i Kijowszczyzny, które w ciągu XIX w. zostały skasowane przez rząd rosyjski, uległy znacznemu rozproszeniu. Obecnie interesujące dla Projektu archiwalia można znaleźć w kilku archiwach państwowych na Ukrainie. Wśród nich największe zasoby posiadają Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy w Kijowie (Центральний державний історичний архів України, м. Київ) oraz Państwowe Archiwa Obwodowe w Kijowie (Державний архів Київської області) i Żytomierzu (Державний архів Житомирської області). Artykuł przedstawia wyniki kwerendy przeprowadzonej w tych archiwach z wyszczególnieniem najciekawszych archiwaliów. W ramach badań udało się przeprowadzić szczegółową inwentaryzację kilku najistotniejszych dla Projektu jednostek archiwalnych związanych z kasatami klasztorów (m.in. z 1832 r.), opracować kilkanaście teczek zawierających dokumentację kasat poszczególnych konwentów (bernardynów w Dubnie, franciszkanów w Międzyrzeczu Ostrogskim, karmelitów bosych w Berdyczowie i Kamieńcu Podolskim czy kapucynów w Brusilowie, Chodorkowie, Starym Konstantynowie i Winnicy), jak również zebrać wiele materiałów o losach zakonników ze skasowanych klasztorów i wytypować zespoły, w których należałoby szukać interesujących materiałów.

Słowa kluczowe

archiwalia, klasztory, kasata, zakonnicy, archiwa, Kijów, Żytomierz, Ukraina

Witalij ROSOWSKI
Centre for the Study of Polish Community and Its Ministry
John Paul II Catholic University of Lublin

Hereditas Monasteriorum
vol. 5, 2014, p. 269–294

Archive documents concerning dissolved monasteries in the state archives in Kiev and Zhytomyr in Ukraine in the light of a survey of holdings carried out between 5 and 23 August 2013

Summary

The sources and material for the study of the history of Catholic monasteries in Podolia, Volhynia and the Kiev region, dissolved throughout the 19th century by the Russian government, are greatly dispersed. Documents of interest to the project can be found in several state archives in Ukraine. The biggest collections are kept in the Central State Historical Archives of Ukraine in Kiev (Центральний державний історичний архів України, м. Київ) and the State District Archives in Kiev (Державний архів Київської області) and Zhytomyr (Державний архів Житомирської області). In the article the author presents the results of a survey of these archive holdings, pointing to the most interesting documents. He has managed to make a detailed inventory of several archive units – associated with dissolutions of monasteries (including the 1832 dissolution) of greatest importance to the project, to analyse a dozen or so files documenting the dissolutions of the various monasteries (of the Franciscan Observants (Bernardines) in Dubno, the Franciscans in Mezhyrich, the Discalced Carmelites in Berdychiv and Kamyanets-Podilsky, or the Capuchins in Brusyliv, Khodorkiv, Starokostiantyniv and Vinnytsia), as well as to collect a lot of material dealing with the fate of friars from the dissolved monasteries and to indicate fonds in which interesting documents might be found.

Keywords

archival collections, monasteries, dissolution, friars, archives, Kiev, Zhytomyr, Ukraine